

**TIJORAT BANKLARINI TO'LOVGA QOBILLIGINI
TA'MINLASH YO'NALISHLARI**

Shoimov Anvar Abduraxmon o'g'li
Toshkent kimyo xalqaro universiteti
Samarqand filiali magistratura talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqola Tijorat banklarini to'lovga qobilligini ta'minlash yo'nalishlari mohiyati, bank biznesining to'lovga qobilyati tashqi va ichki tahdidlar bank tizimining to'lovga qobilyat ko'rsatkichlari, Markaziy bank tomonidan banklarning moliyaviy manfaatlarining himoyalanganlik darajasi masalalariga bag'ishlangan bo'lib, unda mamlakatdagi bank bozoridagi raqobat darajasi, Markaziy bank tomonidan bank faoliyatini tartibga solish va nazorat qilish sifatining darajasi, davlat bank tizimining kapitallashuv darajasi, moliyaviy xavfsizlik indikatorlari, jumladan, byudjet defitsiti, mamlakat milliy valyutasining barqarorligi tahlil qilingan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasida Markaziy bank tomonidan bank tizimining iqtisodiy xavfsizligini yaxshilash uchun amalga oshirilayotgan islohotlarga e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: iqtisodiy barqarorlik, iqtisodiy xavfsizlik, Tijorat banklarini to'lovga qobilligini ta'minlash yo'nalishlari, bank tizimining iqtisodiy xavfsizligi darajasi ko'rsatkichlari, bank bozoridagi raqobat darajasi, Markaziy bank tomonidan bank faoliyatini tartibga solish va nazorat qilish sifatining darajasi, davlat bank tizimining kapitallashuv darajasi, milliy valyutaning barqarorligi, valyuta bozorida likvidligi

“Harakatlar strategiyasidan - Taraqqiyot strategiyasi sari” tamoyili asosida keyingi besh yillikda mamlakatimizda amalga oshiriladigan islohotlarning zarur siyosiy-huquqiy, ijtimoiy-iqtisodiy va ilmiy-ma'rifiy asoslarini yaratib berishga qaratilgan “2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida” gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-sonli Farmoni bilan tasdiqlandi. Ushbu taraqqiyot strategiyasida mamlakatdagi davlatning iqtisodiy xavfsizligiga katta e'tibor qaratilgandir. Davlatning iqtisodiy xavfsizligi - davlat xavfsizligini ta'minlovchi iqtisodiyot tizimining alohida elementi hisoblanib, jamiyat va davlatni iqtisodiy sohadagi ichki, tashqi tahdidlar va xavflardan. insonni hayotiy ehtiyojlari va manfaatlarini himoya qilish tushuniladi. Milliy iqtisodiyotning samarali faoliyat yuritishini ta'minlashda bank sektori muhim o'rin tutadi. Bank tizimi pul resurslarining katta qismini nazorat qiladi, ularning harakatini, taqsimlanishini va qayta taqsimlanishini ta'minlaydi, xo'jalik yurituvchi sub'ektlar o'rtasidagi moliyaviy-iqtisodiy munosabatlarning paydo bo'lishiga, uning rivojlanishiga yordam beradi. Bank tizimining asosiy funksiyalarini lozim darajada bajarmaganligi xo'jalik yurituvchi sub'ektlar o'rtasidagi iqtisodiy aloqalarni buzadi va mamlakatning iqtisodiy va milliy xavfsizligiga asosiy tahdidlardan biri sifatida baholanadi. Umumiy ma'noda bank tizimining to'lovga qobilyatini ta'minlash- bu bank faoliyatining barqaror ishlashini ta'minlash uchun moliyaviy resurslardan eng samarali foydalanish, bank tizimi barqarorligiga ta'sir qiluvchi tahdidlarning oldini

olish holati hisoblanadi. Bank tizimining to'lovga qobilyatini ta'minlashning asosiy maqsadi - uning faoliyatining maksimal barqarorligiga erishish, shuningdek obyektiv va subyektiv tahdid omillaridan qat'iy nazar, bank tizimini rivojlantirish asoslari va istiqbollarini yaratishdir, kutilmagan moliyaviy holatlarning real sharoitida bu ayniqsa to'g'ri hisoblanadi. Bank sektorining ko'proq xavf-xatari bankning o'z resurslari va daromadlarini yo'qotishi yoki muayyan ishlarni amalga oshirish natijasida qo'shimcha xarajatlar kelib chiqishi, moliyaviy operatsiyalar bilan bog'liqdir. Kredit va bank sektorining iqtisodiy xavfsizligiga tahdidlar xavfi xilma-xildir, biz ularni tashqi va ichki qismlarga bo'lib, o'rganishimiz mumkin.

Bank ishi nazariyasining asosiy masalalaridan biri bankning to'lovga qobilyatini ta'minlash hisoblanadi. Bank bozorini strukturalash mezonlari operatsiyalar ob'ektlari, mijozlar guruhlari, bank faoliyati geografiyasi, banklarning konsentratsiyalashuv darajasi va boshqalar bo'lishi mumkin. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 12 may 2020 yildagi 2020-2025 yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida" gi PF-5992-sonli Farmoniga ko'ra, O'zbekiston Respublikasida bank sektorini isloh qilishning asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida davlat ulushi mavjud tijorat banklarini kompleks transformatsiya qilish, bank ishining zamonaviy standartlarini, axborot texnologiyalari va dasturiy mahsulotlarni joriy etish, banklardagi davlat aksiyalari paketini zarur tajriba va bilimga ega bo'lgan investorlarga tanlov asosida sotish, shuningdek, davlat ulushi mavjud tijorat banklari va korxonalarini bir vaqtning o'zida isloh qilish orqali bank sektorida davlatning ulushini kamaytirish belgilab berildi.

Oldingi davrlarda valyuta siyosatidagi cheklovlar, aholining milliy valyutaga nisbatan ishonchsizligi, inflyasiyaning nisbatan yuqori darajasi, shuningdek, muqobil jamg'arma instrumentlarining kamligi banklarda depozitlar dollarlashuv darajasining yuqori bo'lishiga sabab bo'lgan. So'nggi yillarda iqtisodiyotda nisbatan yuqori real foiz stavkalarining ta'minlanishi, milliy valyuta kursining barqarorligi va milliy valyutadagi depozitlar bo'yicha banklar tomonidan taklif etilayotgan yuqori foiz stavkalari milliy valyutadagi depozitlarning ko'payishiga xizmat qilmoqda. 2023- yil davomida yalpi talabning susayishi va tartibga solinadigan narxlarning yuqori darajada oshirilmasligi iste'mol bozorlarida narxlar shakllanishiga pasaytiruvchi ta'sir ko'rsatsa, fiskal rag'batlantirish va tashqi omillar hisobiga valyuta kursiga bo'ladigan bosimlar narxlarga oshiruvchi ta'sirlarni yuzaga keltirishi mumkin. Yuqoridagi omillarni inobatga olgan holda, bu yil inflyasiya darajasi 7-8 foiz atrofida bo'lishi prognoz qilinmoqda. Shu o'rinda quyidagi xulosalarni shakllantirish mumkin. Bank tizimining to'lovga qobilyatini ta'minlash jarayinini yaxshilash uchun bir qator chora-tadbirlarni amalga oshirilyapti, jumladan, Markaziy bank tomonidan bank muassasalari faoliyatini nazorat qilish sifatini oshirilmoqda va doimiy monitoring olib borilmoqda, inflyasion targetlash rejimining asosiy elementlaridan biri, bu pul-kredit sohasida qabul qilinayotgan qarorlarning ochiqligi va bu boradagi shaffoflikning ta'minlanmoqda. Samarali kommunikatsiya siyosatining ishlab chiqilishi va pul-kredit siyosati sohasida qabul qilinayotgan qarorlarning keng jamoatchilikka o'z vaqtida va tushunarli tilda etkazilishi aholi va tadbirkorlik sub'ektlari inflyasion kutilmalarining shakllanishida muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shuni ta'kidlash lozimki, ichki valyuta bozorida likvidlikni doimiy ta'minlash maqsadida mamlakatimizda Market-meykerlik

instituti joriy etildi va ichki valyuta bozorida 2 ta tijorat banki market meyker sifatida faoliyatini amalga oshirib kelmoqda. Market-meyker maqomini olgan tijorat banklariga beriladigan imtiyozlarga qaramasdan, ularning soni sezilarli ko'paymayapti. Markaziy bank tomonidan tijorat banklarining "market-meykerlar" sifatidagi faolligi hamda ularning valyuta kursini belgilashdagi roli oshirish uchun chora-tadbirlar ishlab chiqarilishi zarurdir. Raqobat muhitiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi va moliyaviy resurslarning samarasiz taqsimlanishiga sabab bo'luvchi imtiyozli kreditlash (foizlari bozor foiz stavkalaridan past bo'lgan kreditlar) va direktiv kreditlash (mahalliy hokimlik organlari va davlat idoralari tomonidan kreditlarni belgilab berish) usullaridan bosqichma-bosqich voz kechish choralarini ko'rish; Bank tizimida ajratilayotgan kreditlarning 60 foizi direktiv asosda ajratilgan kreditlar hissasiga to'g'ri kelmoqda va aynan ushbu omil ta'sirida tijorat banklarining kredit portfelida muammoli kreditlar ulushi yuqori darajada qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi "2022–2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida" gi PF-60-sonli Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 12 may 2020 yildagi 2020-2025 yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida" gi PF-5992-sonli Farmoni.
3. Петрова О.С. Экономическая безопасность банковской системы. «Экономика, право и управление». 2/2015год стр.130
4. Ismailova N. K. Importance of financial security in financial globalization //Экономика и бизнес: теория и практика. – 2019. – №. 4-3. – С. 37-40.
5. Ismailova N. K. Issues of providing investment security in Uzbekistan //Международный журнал гуманитарных и естественных наук. – 2019. – №. 5-4. – С. 122-125.
6. Исмаилова Н. К. Обеспечение бюджетно-налоговой безопасности-залог безопасности национальной экономики //Экономика и бизнес: теория и практика. – 2018. – №. 1. – С. 50-53.
7. Ismailova Nasiba Komildjanovna. (2022) PUBLIC DEBT AND FINANCIAL SECURITY OF UZBEKISTAN. E Conference Zone. 2022/6/11. 107-109.